DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DUMLUPINAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

DPUJSS
Sayı / Number: 57
TEMMUZ / JULY 2018

Sahibi / Owner
Prof. Dr. Remzi GÖREN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

Editör / Editor
Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi Eray ACAR

Yayın Kurulu / Editorial Board
Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN/ Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Nurettin GÜLAÇTI/ Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZÇELİK / Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK / Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Eray ACAR / Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ercan YAŞAR / Dumlupınar Üniversitesi

Dergi Sekretaryası / Secretariet of Journal
Arş. Gör. Pınar ÖZER

Kapak Tasarımı / Cover Design
Arş. Gör. Erkan ÖZKARAKAŞ / Hacettepe Üniversitesi

Dizgi / Typeset
Öğr. Gör. Betül AYHAN

Web Tasarım / Web Design
Alper YILMAZ

Resmi Yazışmalar / Official Correspondence
Yasin ÖZDİL

Yazışma Adresi / Correspondence Address:
Sosyal Bilimler Dergisi
Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya-Türkiye
Tel: 0 274 265 20 31
sbd@dpu.edu.tr

E - ISSN
2587-005X

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ DUMLUPINAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
SAYI 57, TEMMUZ 2018 / NUMBER 57, JULY 2018

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Elmira ADİLBEKOVA - Akhmet Yassawi University	**Selehattin KARABINAR** - İstanbul Üniversitesi
Ramazan AKTAŞ - TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	**Bilhan KARTAL** - Anadolu Üniversitesi
Arzu AL - Marmara Üniversitesi	**József KÁPOSZTA** - Szent István University
Ceenbek ALIMBAYEV - Kyrgyz-Turkish Manas University	**Jose' R. Pires MANSO** - Universidade da Beira Interior
Akmatali ALIMBEKOV- Kyrgyz-Turkish Manas University	**Elena MIHAJLOVA** - Ss. Cyril and Methodius University
Ali ARI - Kırklareli Üniversitesi	**Sedat MURAT** - İstanbul Üniversitesi
Oğuz BAKKALBAŞI - Marmara Üniversitesi	**Musa MUSAI** - International Vizyon University
Ricardas BARTKEVICIUS - Vilnius Pedagogical University	**Gulnar NADIROVA** - Al-Farabi Kazakh National University
Ann Marie BISSESSAR- University of the West Indies	**Dick NG'AMBI** - University of Cape Town
Nazım CAFERSOY - Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi	**H. Nüvit OKTAY** - Anadolu Üniversitesi
Hakan ÇETİNTAŞ - Balıkesir Üniversitesi	**Fatih ÖZBAY** - İstanbul Teknik Üniversitesi
Yusuf DOĞAN - Cumhuriyet Üniversitesi	**Ahmet ÖZEN** – Dokuz Eylül Üniversitesi
Özlem DURGUN - İstanbul Üniversitesi	**H. Mustafa PAKSOY** - Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Metin Kamil ERCAN - Gazi Üniversitesi	**Seval Kardeş SELİMOĞLU** - Anadolu Üniversitesi
Mehmet ERDEM - Fırat Üniversitesi	**Kalina SOTIROSKA** - International Vizyon University
İbrahim ERDOĞAN - Muş Alparslan Üniversitesi	**Anđela Jakšić STOJANOVIĆ** - Mediterranean University
Assem Abdel FATTAH - Minia University	**İbrahim TAŞ** - Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Zoran FILIPOVSKI - International Vizyon University	**Kamil TÜĞEN** - Dokuz Eylül Üniversitesi
Ömer Faruk GENÇKAYA - Marmara Üniversitesi	**Gülden ÜLGEN** - İstanbul Üniversitesi
Nagy HENRIETTA - Szent István University	**M. Levent YILMAZ** - Polis Akademisi
Fadil HOCA - International Vizyon University	**Mehmet YÜCE** - Uludağ Üniversitesi

Her hakkı saklıdır. Sosyal Bilimler Dergisi Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere yılda dört kez yayınlanan, EBSCOhost, ULAKBİM / Sosyal Bilimler Veri Tabanında ve ASOS İndekste taranan uluslararası hakemli bir dergidir. Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kendi kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün veya Dumlupınar Üniversitesi'nin görüşlerini ifade etmez. Makaleler sadece referans verilerek kullanılabilir.

19. **Türkiye'de Ekonomik Büyümenin Belirleyicisi Olarak Toplam Faktör Verimliliği**
Total Factor Efficiency as a Determinant of Economic Growth in Turkey
Murat GÜNDÜZ, Naib ALAKBARAOV ……..……253-270

20. **1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu**
The Effect of the 1945 Land Distribution Law Discussions on the Opposition Party and Foundation of the Democrat Party
Meral BALCI, Yeşim KARADENİZ ……271-279

21. **Turizm Sektöründe Elektronik Ağızdan Ağıza İletişimi Etkileyen Faktörlerin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi: Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama**
Demographic Investigation on the Factors Affecting Electronic Word of Mouth For the Tourism Sector: A Case Study For the Academicians
Aslı ERGENEKON ARSLAN, Ömer Zafer GÜVEN ……..……..280-295

22. **Avrupa Birliğinin Göç/Mülteci Politikasi Ve Siğinmacilarin Ekonomik, Sosyal Ve Kamusal İletişim Sorunlari: Kastamonu Örneği**
European Union's Migration / Refugee Policy and Economic, Social and Public Communication Issues: Kastamonu Example
Mehmet Yunus ÇELİK, Alper Tunga ARSLAN, Haan USTA, Sakine Eylem USTA ..… 296-315

Kitap Tanıtımı / Book Review

Türklerde Atçılık ve Binicilik
Horse Breeding and Horse Riding in Turks
Hacı Murat ARABACI ……... 316-324

1945 ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU TARTIŞMALARININ SİYASETTEKİ MUHALİF OLUŞUMA ETKİSİ ve DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU

Meral BALCI[1]
Yeşim KARADENİZ[2]

Öz

Tek parti yönetiminde tasarlanan ve mecliste konuşulmaya başlanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, büyük tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Kanun görüşmeleri sonrasındaki tartışmalar Cumhuriyet Halk Partisi içinden muhalif bir kanat doğurmuş, bu durum Türk siyasal hayatında üçüncü kez çok partili siyasetin tecrübe edilmesine olanak sağlamıştır. Topraksız köylüyü topraklandırma vaadi ile ortaya atılan bu kanun, özellikle büyük toprak sahibi milletvekilleri tarafından eleştirilmiş, kanuna karşı olan milletvekilleri Meclis'te Bütçe Kanunu'na ret oyu vererek muhalefetlerini açıkça ortaya koymuşlardır. Demokrasinin işlerliğinin kazanılmasının çok partili siyasal hayat ile mümkün olacağı düşüncesiyle "Dörtlü Takrir", Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından iktidara sunulmuştur. Bu siyasi ortamda partiden ihraç edilen muhalifler, 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla parlamento tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Türk siyasal hayatında önemli bir yeri olan Demokrat Parti'nin oluşumu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sürecindeki muhalif tavırlarına dayanmaktadır. Bu açıdan dönemin meclis konuşmaları dönem siyasetinin ortamı göz ardı edilmeden analiz edilmiştir. Bu analiz sürecinde döneme ait arşiv belgeleri ve tutanak dergileri, konuyla ilgili yazılan makale, tez ve kitaplar çalışmanın araçlarını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Çok Partili Siyaset, İç Politika

THE EFFECT OF THE 1945 LAND DISTRIBUTION LAW DISCUSSIONS ON THE OPPOSITION PARTY AND FOUNDATION OF THE DEMOCRAT PARTY

Abstract

Land Distribution Law, which was designed in one-party man agement and started to be discussed in the parliament, caused great discussions. Discussions after the law negotiations gave birth to an opposition wing in the Republican People's Party, which enabled for the third time the experience of multi-party politics in Turkish political life. This law, which was laid down by the promise of giving land to the land less peasantry, was particularly criticized by large land owned members of parliament and the opposition law makers, who opposed the legislation, cast their opposition openly in the Assembly by rejecting the Budget Law. "Memorandum of the Four" was presented by Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, believing that the acquisition of the function of democracy would be possible with multi-party political life. Opponents who were expelled from the party in this political environment opened a new page in parliamentary history with the establishment of the Democratic Party in 1946. The formation of the Democrat Party, which has an important place in Turkish political life, is based on the process of the Land Distribution Law. In this respect, the parliamentary speeches of the period were analyzed with out ignoring the environment of the period politics. In this analysis process, archival documents and journal records belonging to the term, articles, thesis and books written about the subject created the instruments of the study.

KeyWords: Republican People's Party, Democrat Party, Land Distribution Law, Multi-party Politics, Domestic Policy

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mbalci@marmara.edu.tr
[2] YL. Öğr., Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, yesimkaradeniz@marun.edu.tr

Giriş

II. Dünya Savaşı'nın olumsuz yansımalarından özellikle ekonomi alanında hissettirdikleri farklı alternatif yolların aranmasına neden olmuştur. Fiili olarak savaşa katılmayan ancak sonradan resmi olarak Almanya'ya savaş açan Türkiye'de seferberliğin ilan edilmesi ve erkeklerin silâhaltına alınmasıyla tarımdaki ihtiyaçların karşılanamaması büyük toprak sahibi kimselerin ziraatta fiyat kontrolü yapmasına kolaylık sağlamıştır. Tüm bunların yanında karaborsa, enflasyon ve hayat pahalılığının artması halk arasında hoşnutsuzluk ortamı yaratmıştır. İlk olarak II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuz dönem şartlarına ve ekonomik sorunlara çözüm getirebilmek adına 1940 Milli Korunma Kanunu kabul edilmiştir. Ekonomik sorunlara çözüm olabilmesi amacıyla çıkarılan kanun ile devletin elde ettiği geniş yetkiler özellikle özel sektörün devlet kontrolü altında olmasına neden olmuştur. Refik Saydam Hükümeti'ne denk gelen kanun, dönemin olumsuz şartlarına çözüm getirememiş üstelik karaborsacılık her geçen gün yükselerek devam etmiştir. Savaş yıllarındaki gelir dağılımında adaletsizliğe yönelik düzenlenmenin yapılarak sosyal adaletin sağlanması ve yüksek kazanç sahibi kimselerden vergi alınabilmesi için yeni planlar yaratılmaya çalışılmıştır. Bu plana göre, kentlerde yaşayan zenginlerden Varlık Vergisi, kırsal kesimdeki zenginlerden ise Toprak Mahsulleri Vergisi alınacaktır (Koçak, 2008: 127-224). Ancak, savaş döneminde uygulamaya konulan Varlık Vergisi ve savaş sonrasında siyasetin gündemini oluşturan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hem ülke hem de Cumhuriyet Halk Partisi içindeki büyük toprak sahipleri ve zengin iş adamlarını rahatsız etmiştir (Demirel, 2016: 46-47). 1945 yılında hazırlanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile meclis görüşmesinde yaşanan fikir ayrılıkları ve çatışmalar, Demokrat Parti'nin kurulmasının ortamını yaratmıştır. Böylece Cumhuriyet Halk Partisi içinde muhalif olarak ön plana çıkan Adnan Menderes ve arkadaşları Türk siyasal hayatında çok partili dönemin başlamasını sağlayacaklardır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, topraksız köylüyü topraklandırma düşüncesiyle kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun dönem siyasetine etkisini ortaya koymaktır. Tek parti siyasetinin önemli bir reform hareketi olan kanun, aynı zamanda muhalif seslerin yükselerek çok partili siyasete geçilmesinde etkili olmuştur. Bu yüzdendir ki çalışmada Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun beraberinde getirdiği avantaj ve dezavantajları yansıtmanın yanında ülke içi siyaset tartışmalarının çok partili sürece yansıması sonrasında 1950 seçimlerinde iktidara gelecek olan Demokrat Parti'nin kuruluş evresi anlatılmıştır.

1.Siyasete Yansıması Açısından Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte büyük çapta başlayan modernleşme sürecinde toprağa yönelik düzenlemeler ilk etapta reform olarak ele alınmamıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na kadar olan sürede her ne kadar topraksız köylünün topraklandırılması düşünülmüş olsa da bundan tam anlamıyla bir sonuç elde edilememiş, Atatürk'ün ölümü ve sonrasında II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle toprak düzenlemeleri ertelenmiştir. 1941 ve 1944 yılları arasında İsmet İnönü'nün yaptığı meclis konuşmalarında toprak reformu üzerinde büyük bir önemle durduğunu gözlemlemek mümkün olmuştur. İsmet İnönü, TBMM'nin VII. Devresinin 2. Yılı Açılış Konuşması'nda konuyla alakalı şunları dile getirmiştir:

> *"...eğer kuvvetle ümit ettiğim gibi bu sene Toprak Kanunu'nu çıkarırsak, ziraat bakımından büyük neticeler verecek ve içtimai bünyemizin esas bir meselesi olan davayı temel bir tedbire bağlamış olacağız (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, İçtima: 2, C. 14, I. VI. 1944: 2-6)."*

Böylece İnönü, zirai açıdan gelişimin ve ilerlemenin Toprak Kanunu'yla mümkün olacağını ifade etmiştir. İlerleyen süreçlerde de Tarım Bakanlığı tarafından konu gündeme taşınmış ve çağdaş metotlarla "Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı" adıyla yeni bir tasarı hazırlanmış ve dönemin Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından meclise sunulmuştur (Özkök, 1966: 21-50). Tasarının incelenmesi için geçici bir komisyon kurulmuş, başkanlığına İzmir milletvekili Rahmi Köken, sözcülüğüne ise Aydın milletvekili Adnan Menderes getirilmiştir. Komisyon tasarıyı üç ay süre ile derinlemesine incelemiş ve maddelerinde küçük değişiklikler yapılmış olsa dahi genelinin kabulü ile meclise sunulmuştur (Toker, 1990: 39-40).

14 Mayıs 1945 tarihli TBMM birleşimde dönemin Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu toprak reformunun amaçlarını *"...Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Cumhuriyet rejimiyle köylüye yönelik büyük hareketin asıl davalarından biridir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu köylünün kalkınmasını sağlayacaktır (TBMM, TD., D. VII, C. 17, 14. V. 1945:59-84)"* ifadeleri ile açıklamıştır.

14 Mayıs 1945 günü tasarının görüşülmesine başlanmış, 11 Haziran 1945 günü de tasarı kanunlaşmıştır (Resmî Gazete, S. 6032, 15 Haziran 1945). Ayrıca Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edildiği 11 Haziran tarihini takip eden Pazar gününün her yıl Toprak Bayramı olarak kutlanmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 16 Haziran 1945). 4753 numaralı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu madde 1 ile reformun amaçları şu şekilde açıklanmıştır:

> *"Arazisi olmayan ya da yetersiz olan çiftçilere, aileleri ile geçimlerini sağlayacak miktarda arazi vermek (a), ihtiyacı olan çiftçilere kuruluş onarma ve çevirme sermayesi, canlı-cansız demirbaş vermek (b), yurt topraklarının sürekli işlenmesini sağlamak (c) (Resmî Gazete, S. 6032, 15 Haziran 1945)."*

Bu kanun ile amaç, Türkiye'de sosyal demokrasiyi geliştirip halkçılık ilkesi doğrultusunda hareket etmek olmuştur. Kanuna göre, dağıtımına tabi arazi; hazine, vakıf ve belediyelere ait topraklardan ve 5.000 dönümden büyük çiftliklerden kamulaştırılacaktır. Bu topraklar gerekli ihtiyacı karşılamazsa 2.000 dönümlük, yani orta büyüklükteki çiftlikler de kamulaştırılabilecektir (madde 14, 15, 16). Kanunun 17. Maddesi de nüfus yoğunluğu fazla bölgelere yönelik geniş hükümler içermiştir. Bu gibi bölgelerde devlete, vakıflara ve belediyelere ait topraklar ihtiyacı karşılamaz durumda olursa, kiracılar, yarıcılar ve tarım işçileri tarafından işlenmekte olan 2.000 veya daha az dönümlük mülkler de kamulaştırılacaktır. Mal sahibi ise, topraklarının içinden istediği alanda 50 dönümü kendine ayırabilmiştir (Karpat, 2017: 208).

Kanun böylece, Türkiye tarımının temelini aile işletmelerine ayırmak, toprak mülkiyetindeki eşitsizlikleri azaltmak, toprağı olmayan ya da az olan kimseleri topraklandırarak sosyal düzende adaleti sağlamak, göçün önüne geçerek arazi üzerinde yerleşim sağlamak gibi amaçlara sahip olmuştur (Aktan, 1971: 37-83). Kanunla gerçekleştirilmesi düşünülen topraksız köylüyü topraklandırmaktır ancak bu uygulama ile toprak ağalarının toplumsal ve siyasal etkinlikleri, bölgelerinde yerel iktidar merkezi olmaları özelliğini ortadan kaldırmak, yerel iktidar gücüne sahip bu kişilerin bu şekilde merkezi iktidar üzerindeki etkilerini yok etmek hedeflenmiştir. Kısacası feodal ya da yarı feodal yapıları yıkmak ana hedeflerden biri olmuştur (Yetkin, 2017: 208). Toprak reformu, topraksız köylüye sadece toprak sunmak değildir. Bu reformda yeniden toprak dağıtımı, yapılması gereken geniş çaplı bir düzenlemenin sadece bir aşamasıdır. Toprak dağıtımının yanında, tarımsal verimliliğin arttırılması, bakımı, köylü nüfusun gelirinin arttırılması kısacası tarımsal sektörün milli ekonomi içinde sosyal ve ekonomik açıdan bütünleşmesini sağlamaktır (Hamitoğulları, 1966: 21-46).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, toplumun geniş bir kesimini ilgilendiren kanundur ve bu yüzdendir ki iktidara karşı büyük eleştirilerin yöneltilmesine yol açmıştır. Meclis içinde

görüşmeler başladığında özellikle madde 17 eleştiriye maruz kalmış ve Adnan Menderes başta olmak üzere birçok toprak ağası bu madde üzerinden eleştirilerini yöneltmiştir. Çünkü bu madde ile büyük toprak sahibi kimseler ortadan kalkmış olacaktır. Unutulmamalıdır ki; 500 dönümden büyük özel mülklerin kamulaştırılarak az topraklı veya topraksız köylüye dağıtılabileceğini öngören madde 17 hükümete göre kanunun temelini oluşturmakta, ancak muhalif vekiller bu maddenin değiştirilmesini istemektedir. Muhalif vekillere göre, madde 17 ile toprak düzeni bozulacaktır. Adnan Menderes'in de yer aldığı geçici komisyonun hazırladığı tasarıda yer almayan madde 17, Şükrü Saraçoğlu'nun isteği doğrultusunda sonradan eklenmiş ve Menderes komisyondaki görevinden istifa etmiştir (Yavan, 2011: 103). Adnan Menderes hazırlanan Toprak Kanunu'na hangi aşamada muhalif olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

> *"Kamulaştırmayı 50 dönüme kadar indiren çok aşırı tedbirlere karşıyım. Bir yandan çiftçiyi toprak sahibi yapmak, öte yandan zorunluluk olmadıkça üretim düzenini bozmamak mümkündür ve Komisyonca hazırlanan metin, maksadı sağlamaya yeterlidir… Toprak reformu için atacağımız adımların duygu coşkunluğuna kapılarak değil, yurdumuzun gerçeklerinin iyice ölçülüp tartılmasıyla varılacak sonuçlara göre hesaplanması, kanunun ileriye dönük ve tarımla ekonominin ileriye doğru gelişmelerini hesaba katan bir görüşe sahip olması gerektiği kanısındayım (TBMM, TD., D.VII, C. 18, 4. VI. 1945: 36)."*

II. Hasan Saka Hükümetinde Tarım Bakanı olarak ilerleyen tarihlerde görev alacak olan Cavit Oral, "Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu" görüşmelerinde meclis kürsüsünden dönem iktidarına madde 17 ile ilgili şu eleştirileri dile getirmiştir:

> *"…17. maddenin hükümleri yalnız toprakla uğraşanları değil, bütün iş hayatını felce uğratacak bir durum yaratmaktadır ve hatta bu huzursuzluk ve endişe şimdiden başlamış bulunmaktadır. Sebebi şudur:*
>
> *Toprağa hiç bir hudut tanımayan bu maddeye göre, memleketin bir ucunda kamulaştırma başladığı zaman diğer ucuna gelinceye kadar, yıllarca oradaki toprak sahibi ne olacağını bilmeyerek ve daimî bir emniyetsizlik içinde kıvranıp kalacaktır. Bu yüzden tarlasını imar etmeyecektir. Bu yüzden işine kredi bulamayacaktır. Bu yüzden kıymetsiz bir hale gelen tarlasını satamayacaktır (TBMM, TD., D. VII, C. 17, 14. V. 1945: 59-84)."*

Bir başka muhalif ve çok partili siyasetin DP ile başlamasında etkili olacak olan Adnan Menderes ise özellikle dönemin Tarım Bakanı'nı eleştirmiş, tasarının hatalı ve sorunlu olduğunu dile getirerek Meclis'te şunları ifade etmiştir;

> *"…Hükümetin tasarısının 5 senedir olgunlaştığı Tarım Bakanınca ifade olunmasına rağmen iyi bir hazırlık mahsulü değildir. Böyle bir kanunun tatbikini sağlayacak müesseselerin temelleri atılmamış, vasıtalar yaratılmamış, elamanlar yetiştirilememiş ve gereken teşkilâtın kurulması dahi derpiş edilmemiştir. Hükümet tasarısının dayandığı mucip sebepler yerinde, değildir. Geçici Komisyonun hazırladığı metinle, Hükümet tasarısının birçok hatalı ve zararlı hükümleri tadil edilmiş ve yurttaşa teminat verecek ve tatbikatı kolaylaştıracak birçok-yeni hükümler ilâve olunmuştur. İkinci müzakereden sonra bazı maddelerin üçüncü defa müzakeresi usule ve İç tüzüğe aykırı olduğu gibi yapılan tadilât da zararlı olmuştur. Tarım Bakanlığının Toprak Kanunu muvacehesinde on sene evvelki düşünceleri ile bugün Hükümetçe huzurunuza getirilen kanun tasarı arasında külli fark vardır. Vaktiyle Tarım Bakanlığı namına o raporu yazan Sayın Hatipoğlu, elimizdeki tasarıyı hazırlayan Tarım Bakanı Hâtipoğlu ile tezat halindedir. Onun için arkadaşlar, tasarının üçüncü müzakeresinde yapılan son değişiklerin tashih edilmesi için tasarının tekrar Geçici Komisyona iadesini arz ve bu teklifimin kabulünü istirham ediyorum (TBMM, TD., Dönem VII, C. 17, Toplantı 2, Birleşim 55, 16. V. 1945:98-122)."*

Adnan Menderes'in sert eleştirilerinden biri de hazırlanan yasa tasarısının Almanya'da Hitler'in Nasyonal rejiminin iskân kanunu olan "Erbhof[3]"un birebir benzeri olduğu şeklindedir. Bu yasa ile gerçek amacın kırsal hareketliliği kesintiye uğratarak, köylü kesiminin şehirlere gelmesini engellemektir. Bu düşünceyi ortaya atmış olan dönemin İktisat Profesörlerinden Celal Sarç'tır. Sarç'a göre,

> *"...yasanın hazırlayıcısı Tarım Bakanı Sayın Hatipoğlu'nun asıl amacı Türkiye'nin tarım ekonomisini tamamen "Köylü Ocağı" denilen tarım ekonomisi yapmaktır. Köylü Ocağı ile Hitler dönemindeki "Erbhof" aynı şeyleri ifade etmektedir. Hitler, kendisine ve ülkesine bağlı işçi sınıfının yanında bir de köylü sınıfı oluşturmak istemiştir. Aynı şey İnönü için de geçerlidir (Pala, 2010: 118-119)."*

Adnan Menderes başta olmak üzere, Cavit Oral, Refik Koraltan ve Emin Sazak gibi isimlerin Toprak Reformu'na yönelik muhalif tavrı aslında İsmet İnönü'nün tek partili siyasetini eleştirmek için uygun bir ortam da oluşturmuştur. Öyle ki, tartışılan mesele Toprak Kanunu olmasına rağmen muhalif milletvekillerinin tüm konuşmaları Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel politikalarının ve Tek Parti Rejimi'nin eleştirilmesine yönelik olmuştur. Bu durumun en net örneğini, Adnan Menderes'in 1 Haziran 1945 günü mecliste yaptığı konuşmadan anlamak mümkündür. Menderes, anayasal anlamda gerçek toprak reformunun gerçekleştirilmesi ve topraksız köylü sorununu anlattıktan sonra tek parti rejimiyle ilgili şunları söylemiştir (İnce, 2006: 59-78); *"... Hele tek parti olarak kaldığımız müddetçe bu hal daha mahzurlu vaziyet gösterebilir. Gerçi teşrii hayatımızda üzerinde müzakere lüzumsuz görülecek açıklıktaki meselelerde, çok nadir dahi olsa takrirler hazırlandığı vakidir (TBMM, TD., Dönem VII, C. 18, 01. VI. 1945: 36-37)."*

Bu yüzdendir ki Toprak Reformu Kanunu dışında da yüksek muhalif ses duyulmaya devam etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi içindeki yükselen muhaliflerin öncüsü konumuna gelecek olan Menderes, parti içinden kendisine destek ortamının oluştuğunu hissetmiş ve yapılan konuşmalarda nazik üslubuyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Kendisi de geniş topraklara sahip olmasına rağmen bu kanuna kadar diğer meclis üyelerince geniş arazilerinin olduğu konusunda dikkat çekmemiştir (Berkes, 2005: 247-250). Böyle bir süreç sonrasında Aydın'lı ve toprak sahibi olan Adnan Menderes, Toprak Kanunu ile kamulaştırmayı 50 dönüme kadar indiren aşırı önlemlere karşı, Halkçılar içinde muhalif bir ses olarak ön plana çıkmıştır.

2.Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na Yönelik Muhalif Oluşum ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri devam ederken, 1945 yılında Bütçe Kanunu da meclise taşınmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde yükselen muhalif sesler Bütçe Kanunu görüşmelerinde de devam etmiş, Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Emin Sazak hükümetin işlevini ve ekonomik düzenlemelerini eleştirmişlerdir (Demirel, 2014: 309). Bu muhalif gruba oylama sırasında Celal Bayar ve Fuat Köprülü de eklenmiştir. Oylamaya 373 milletvekili katılmış, 368 vekil kabul oyu vermiştir. 5 vekil ise ret oyu kullanmıştır (Gologlu, 2013: 27). Her geçen gün artan muhalif ses içindeki 4 isim, Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü, iç siyasette yaşanan olaylara karşılık 7 Haziran 1945 tarihinde Meclis Grubu'na "Dörtlü Takrir" vermişlerdir. Bu önergeyle iktidarın çok partili siyasete geçiş sağlaması istenmiştir. Ancak "Dörtlü Takrir" kabul edilmemiş üstelik sonraki süreçte Menderes ve Köprülü'nün Vatan gazetesinde muhalif söylemlere devam etmesinden dolayı Cumhuriyet Halk Partisi'nden ihraç edilmişlerdir. Koraltan'ın da aynı durumu yaşamasının ardından Bayar, ilk olarak milletvekilliğinden sonra da parti üyeliğinden istifa etmiştir. Dörtlü

[3] Nazi Almanya'sında uygulanan Erbhof modeli, Nasyonal Sosyalizm politikasında kökleşmiş bir çiftçi sınıfı meydana getirmek ve milliyetçilik, muhafazakârlık gibi görüşleri kuvvetlendirmek için oluşturulmuştur (Berkes, 1997: 247).

Takrir'de imzası olan vekiller 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi kurmuşlardır. Ancak üçüncü çok partili rejim denemesinin ilk kurulan muhalif partisi Milli Kalkınma Partisi'dir.

Milli Kalkınma Partisinin kurulması ile tek partili sistem sona ermiştir. Ancak gerek kamuoyunun beklentilerinden gerekse parti kurucularının basına yansıyan demeçlerinden bu partinin beklenen siyasal muhalefeti temsil edecek oluşum olmadığı anlaşılmaktadır. Kurucularından Nuri Demirağ partinin kuruluş amacını basına *"...ben bu zamanda milli birliği bozarak memleketi bir tefrikaya tabii tutmak istemiyorum. Ben devlete yardımcı rolünü oynamak istiyorum. Hükümeti devirmek iktidar mevkiine geçmek hırsıyla kurulan bir teşekkül değiliz"* ifadeleri ile bildirmiştir (İnce, 2006: 59-78).

5 Eylül 1945 tarihinde faaliyetlerine resmen başlayan Milli Kalkınma Partisi, devletçiliğe karşı ve liberal bir program öngörmüş, tek dereceli seçimleri savunmuş, nispi temsil sistemine geçilmesini istemiş, iki meclisli bir düzenlemeye gidilmesini ve cumhurbaşkanının halk tarafından bir dönem için seçilmesini önermiştir (Demirel, 2014: 311). Milli Kalkınma Partisi, 1946 seçimlerinden itibaren belediye ve milletvekili seçimlerine katılmıştır. Ancak katıldığı seçimlerde başarılı olamamıştır. Nuri Demirağ'ın ekonomik gücü ile ilk etapta dikkat çeken parti, Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra arka planda kalmıştır. Demirağ, 1954'te Demokrat Parti'den bağımsız aday olarak TBMM'ye girebilmiş, 1957'de ölümünden sonra 1958 yılında parti kapanmıştır (Uyar, 2012: 182).

Çok partili siyasetin öne çıkan partisi, Demokrat Parti'nin simgesi DP ve halk dilindeki adı "Demir Kırat" olmuştur. Demokrat Parti'nin hükümete verdiği ve yayımlanan tüzüğüne göre Parti Başkanı, Genel Yönetim Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanı olmak üzere merkezde üç organ vardır. Bu organların hepsini Büyük Kongre seçecektir (Goloğlu, 2013: 37). 1946 yılı Demokrat Parti programı madde 1, 2, 3 ve 4'e göre, demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla devam edeceği, Türkiye'de en uygun devlet şeklinin "cumhuriyet" olduğu, milli irade ve halkın çıkarlarının ve hukuk eşitliğinin önemli olduğu vurgulanmıştır (TBMM Kütüphanesi, 2008-563/1946). Kısacası genel çerçevede Demokrat Parti programına göre temel amaç "demokrasi", ekonomide "karma ekonomi", devletle özel teşebbüsün birbirini tamamlaması için de "liberal devletçilik" benimsenecektir (Eroğul, 1998: 13). Demokrat Parti kurulduğu ilk dönemde gücünü, üniversite akademisyenlerinden köylülere kadar tüm toplumsal gruplara yer veren halk kitlelerinden almıştır. Demokrat Parti'ye yönelik bu olumlu tavrın nedeni ise, geniş halk kitlelerinin Cumhuriyet Halk Partisi'ne muhalif olmalarının yanında Demokrat Parti'nin de tüm toplumsal grupları mutlu edecek yeni bir siyasal örgütlenme ortamı yaratacağı düşüncesi olmuştur (Karpat, 2017: 488).

Demokrat Parti'nin kuruluşu, tek partili siyasetten yorulmuş olan halk için bir kurtuluş olarak görülmesi, 1946 yılında Demokrat Parti'ye katılarak siyasete adım atmış ve bu yıllarda çeşitli bakanlıklarda görev almış, Samet Ağaoğlu tarafından anılarında şöyle anlatmıştır:

> *"Demokrat Parti, şehirlerin büyük iş adamlar ve nüfuzlu aydınlarından ilçelerin eşrafına, büyük toprak sahiplerine kadar halkı maddi manevi baskı altında tutanların teşkilatı haline gelmiş ve devleti totaliter bir sistemle idareye alışmış Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı köylü, işçi, esnaf, yeni fikir ve görüşlerin etkisi altında genç aydınlar ve bunların aralarında Halk Partisi'nden çeşitli nedenlerle ayrılanların el ele bir ayaklanması olarak doğmuştur (Ağaoğlu, 2016: 55)."*

Demokrat Parti'nin kurulmasının ardından iktidarda başlayan hareketlilik seçimlerin öne alınması sonucunu doğurmuş ve 1946 yılı seçimleri yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimleri erkene almasıyla Demokrat Parti'nin ülke çapında örgütlenmesinin önüne geçme düşüncesi etkili olmuştur. Demokrat Parti ise yerel seçimlere katılmama kararı almış ve iktidarın seçimleri öne çekmesini protesto etmiştir. Seçim Kanunu'nda yapılan 5 Haziran değişiklikleri ile seçimlerin tek

dereceli yapılmasına karar verilmiştir. Böylece halkın, milletvekillerini doğrudan kendi iradesi ile seçmesi sağlanmıştır. I. Meşrutiyet döneminden kalma ve 1946 yılı seçimlerine kadar uygulanan, halkın seçimlerde aktif seçmen rolü oynamasını engelleyen iki dereceli seçim sistemi kaldırılmıştır (Burgaç, 2013:163-184).

Yerel seçimlere katılmayan Demokrat Parti, aynı tavrı genel seçimler için göstermemiş ve 1946 yılı genel seçimlerine katılma kararı almıştır. Yeni Milletvekili Seçim Kanunu ile ilk kez tek dereceli seçim sistemi uygulanmış ve vatandaş oylarıyla doğrudan doğruya milletvekillerini seçebilmiştir (Armağan, 1967: 45-100). Böylece1946 yılı genel seçimleri Türk siyasal hayatının ilk tek dereceli ve çok partili seçimi olmuştur. Seçimin sonuçlarına baktığımızda ise,1946 sonuçları demokratik değişim açısından iyimser bir tablo oluşturmamıştır. Gizli oy güvencesinin sağlanmadığı ve tarafsız gözlemcilerin bulunmadığı seçimlerde oy pusulalarının sonuçlarının açıklanmasının hemen ardından imha edilmesi bu seçimin "şaibeli seçim" olarak anılması durumunu doğurmuştur. Buna rağmen Demokrat Parti mecliste 62 sandalye kazanmıştır (Cop, 2018: 72).

1946 yılı seçimlerinden sonra İnönü, Başbakan olarak Recep Peker'i atamış, kendisinden kabinesini kurarak göreve başlamasını istemiştir. Kabinesini kuran Peker, göreve başladıktan sonra iktidar ile muhalefet arasında gerginlik yaşanmıştır. Çok partili siyasal söylemde farklı partilerin ve görüşlerin iktidar tarafından tam anlamıyla kabul görmemesi bu gerginliği had safhaya taşımıştır. İktidar ve muhalefet arasındaki bu durum 12 Temmuz Beyannamesi ile aşılmaya çalışılmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi, 1947 tarihinde İnönü tarafından yayınlanmıştır. Böylece Cumhurbaşkanı, irade ve gücüyle siyasetteki gerilimi ortadan kaldırmayı başarmıştır. Ancak beyanname sonrasında Demokrat Parti içinde tasfiye başlamış ve 31 vekil yeni bir parti kurmak için yeni bir adım atmıştır. Böylece 1948 tarihinde Fevzi Çakmak önderliğinde Millet Partisi kurulmuştur. Ayrıca yine aynı yıllarda aralarında Emin Sazak ve Yusuf Kemal Tengirşek'in de bulunduğu 12 isim Demokrat Parti'den ihraç edilmiştir. Beyanname'den etkilenen sadece Demokrat Parti değildir, Cumhuriyet Halk Partisi de bünyesinde barındırdığı sert dille sivri demeçler veren kişileri tasfiye etmiştir.

1950 yılı seçimlerine giden süreçte demokrasinin işlerliği adına adımlar atılmıştır. Bunlardan biri de seçim kanununa yönelik yapılan yeni çalışmalar ve düzenlemeler olmuştur. Türk siyasetinde her ne kadar tek dereceli seçim sistemine geçilmiş olsa da seçim yasası ile ilgili tartışmaların bitmemesi ve değiştirilmesine yönelik taleplerin artması, yasanın yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Temel ilkeleri bakımından demokratik olan yeni seçim kanunu tasarısı 7 Şubat 1950 tarihinde mecliste görüşülmeye başlamıştır. Gizli oy, açık sayım ve yargı kontrolü ilkeleri kabul edilmiş, seçim kurulları başkanlığına yargıçlar getirilmiş ve ayrıca Yargıtay ve Danıştay üyelerinden oluşan bir Yüksek Seçim Kurulu öngörülmüştür. Böylece DP'nin sürekli dile getirdikleri esas güvence yani yargı güvencesi sağlanmıştır (Eroğul, 1998: 81). Seçim kanun tasarısı TBMM'de görüşülerek 16 Şubat 1950 tarihinde 12 Millet Partili muhalif milletvekiline karşı 342 olumlu oy ile kabul edilmiştir (Aslan, 2014: 35).

1950 genel seçimleri öncesinde tartışılan meselelerden biri de nispi temsil sisteminin uygulanması olmuştur. Ancak Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti'nin bu önerisini reddetmiş ve liste usulü basit çoğunluğun devam etmesine karar verilmiştir. Seçim öncesi nispi temsil teklifi reddedilen Demokrat Parti, liste usulü basit çoğunluk sistemi sayesinde 14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimlerde 4.391.694 oy ve %55,2 oy oranıyla 416 Milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi 3.148.626 oy ve %39,6 oy oranıyla 69 Milletvekili, Millet Partisi 368.537 oy ve %4,6 oy oranıyla 1 Milletvekili ile meclise girmeye hak kazanmıştır (YSK, E.T: 15.01.2018). Cumhuriyet Halk Partisi, nispi temsil sistemini reddederek yapılan bu seçimden en zararlı çıkan taraf olmuştur. Çünkü aldığı oy oranı sonrasında 416 milletvekili ile mecliste %84 oranında temsil hakkı elde eden Demokrat Parti'nin karşısında, muhalefet olarak Cumhuriyet Halk Partisi %39,6 oy ile 69

milletvekili çıkarabilmiş, %14 oranında mecliste söz sahibi olmuştur. Bu seçimde nispi sistem uygulanmış olsaydı, mecliste %84 oranında temsil hakkı elde eden Demokrat Parti, %58,5 oranıyla 275 milletvekili çıkarabilecekti. Cumhuriyet Halk Partisi ise, %41 oranıyla 200 milletvekili çıkarabilecekti. Çünkü nispi temsil sistemi, çoğulculuğu esas alarak her temsilci ya da siyasi partinin oy esasına göre temsilci bulundurmasına imkân sağlamaktadır. Bu yüzdendir ki çoğunlukçu sistemin uygulandığı 1950 seçimi sonrasında çoğunluğa sahip olan Demokratlar, hükümeti kurmuş ve iktidarı Halkçılardan devir alarak "Beyaz Devrim'i" gerçekleştirmiştir.

Sonuç olarak, tek partili yönetimde uygulanan toprak politikaları, savaş koşulları göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde, dönem hükümetinin toprak politikaları başarılı sonuçlar doğurmamıştır. Dolayısıyla savaş sonrasında kurulmak istenen yeni siyasal politikalara karşı halk tarafından hoşnutsuzluk başlamış ve mevcut yönetim bu aşamada eleştirilmiştir. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti'nin bu çerçevede muhalif kesim için yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmesi 1950 seçimleri sonrasında halk tarafından desteklenerek iktidara gelmesine imkân sağlamıştır.

3.Sonuç

Toprağa yönelik yenileşme hareketi Türkiye'de planlanan önemli bir reform olmuştur. Ancak hem dönem siyasetinin atmosferi hem de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar bu yenileşme hareketinin tam anlamıyla gerçekleşmesine imkân sağlayamamış ve faaliyetler sınırlı kalmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanun'u tam anlamıyla uygulanmamış olsa dahi hem Adnan Menderes'in kendini göstermesi açısından hem de mevcut tek partili yönetime ait uygulamaların sorgulanması açısından son derece büyük önem teşkil etmektedir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile başlayan muhalif hareket Bütçe Kanunu ile netleşmiş, Dörtlü Takrir ile yolunu çizmiştir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na yönelik yürütülen muhalif hareket hükümetin kırsal kesimden oy beklentisini boşa çıkarmıştır. Özellikle savaş yıllarının olumsuz yansımaları kırsal kesim halkının tek parti yönetimine karşı bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Toprak için net olarak reform gerçekleşmemiş olsa da tek parti yönetimden bunalan halk adına yeni bir sürecin belirginleşmesi son derece önemlidir. Çünkü halk demokrasiyi ana söylemlerinden biri haline getiren ve "Söz Milletindir!" sloganını kullanan Demokrat Parti'yi kurtuluş olarak görmüştür. İşte bu kurtuluş duygusu 1950 yılı seçimlerinde Adnan Menderes başkanlığında Demokrat Parti'yi iktidara taşımış ve parlamento tarihinde 1960 yılına kadar sürecek yeni bir siyasal iklim yaşatmıştır. Bu açıdan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu süreci sadece reform çalışması olarak değerlendirilmemelidir. Eleştiri söyleminin daha net ve yüksek çıkması dönemin siyasal konjonktüründe doğurduğu sonuçlar açısından göz ardı edilmeden ele alınmalıdır. Dış siyasette savaş sonrası totaliter rejimlerin güç kaybetmesiyle ortaya çıkan demokratikleşme fikri iç siyasetin tek parti yönetimine yönelik eleştirel tavrın oluşumuna neden olmuştur. Bu yüzdendir ki dönemin öne çıkan muhalif partisi Demokrat Parti olsa da 1945-1950 arası dönemde "Milli Kalkınma Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Arıtma Koruma Partisi, İslam Koruma Partisi, Yurt Görev Partisi, İdealist Parti, Türk Muhafazakâr Parti, Türkiye Yükselme Partisi, Millet Partisi, Öz Demokratlar Partisi, Serbest Demokrasi Partisi, Müstakil Türk Sosyalist Parti, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Müstakiller Birliği, Çalışma Partisi, Liberal Köylü Partisi, Demokrat İşçi Partisi" isimleri kullanılarak birçok siyasal parti kurulmuştur. Ülke içi siyasette yaşanan tüm bu dinamikler Türkiye'de muhalif sesin ortaya çıkmasına ve siyasal partilerin kurularak çok partili siyasal söylemin işlerlik kazanmasına neden olmuştur.

Kaynakça

Ağaoğlu, S. (2016). *Arkadaşım Menderes*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Armağan, S. (1967). "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, *33*, (3-4), s. 45-100.

Aslan, E. (2014). *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kırşehir.

Berkes, N. (2005).*Unutulan Yıllar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Burgaç, M. (2013). "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, *XIII*, (26), s. 163-184.

Koçak, C. (2008). *Siyasal Tarih 1923-1950* (s. 127-193). Sina Akşin (Ed.) Çağdaş Türkiye 1908-1980 C. 4, İstanbul: Cem Yayınevi.

Cop, B. (2018). *Türkiye'de Seçim Sistemleri*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Demirel, A. (2014). *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Eroğul, C. (1998). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Goloğlu, M. (2013). *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Hamitoğulları, B. (1966). "Türkiye'de Toprak, Toprak Reformu ve İktisadi Kalkınma", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, C. 21, S. 1, s. 21-46.

İnce, E. (2006). "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, V,* (13), s. 59-78.

Karpat, K. H. (2017). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Özkök, A. (1966). *Türkiye'de Toprak Reformu İhtiyacı*. Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü, Ankara: Başnur Matbaası, s. 21-50.

Pala, H. (2010). *İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları 1938-1950* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon.

Toker, M. (1990). *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Uyar, H. (2012). *Tek Parti Dönemi ve CHP*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Yavan, G. K. (2011). *Milli Şef Dönemi Toprak Politikaları ve Bu Politikaların Siyasi Hayata Etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Yetkin, Ç. (2017). *Karşı Devrim 1945-1950*. Ankara: Kilit Yayınları.

Arşiv Belgeleri

Demokrat Parti 1946 Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, 2008-563/1946.

Resmî Gazete, 16 Haziran 1945.

Resmî Gazete, S. 6032, Kanun No. 4753, 15 Haziran 1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VII, Birleşim 54, Toplantı 2, C. 17, 14. V. 1945, s. 59-84.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, İçtima: 2, C. 14, I. VI. 1944, s. 2-6.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem VII, Birleşim 55, Toplantı 2, C. 17, 16. V. 1945, s. 98-122.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem VII, C. 17, 14. V. 1945, s. 59-84.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem VII, C. 18, 01. VI. 1945, s. 36-37.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem VII, C. 18, 4. VI. 1945, s. 36.

İnternet Erişim

Yüksek Seçim Kurulu, www.ysk.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.01.2018.